

*amelyből ez a másik kihajt
elnyomva a feledésről szóló mesével,
amelyben az álmában volt.*

*A két egymást felváltó szalag látványa ritmusuk,
néha nevetséges és filmszerű.*

*Csak akkor a helyek is felcserélődnek.
Most az ember óvatosan lépked a puha álomban.
Hirtelen, a már látott álom filmszalagja
kihúzódik, mint egy futószőnyeg,
annak a lába alól,
akiről, ügyetlenek, várjuk, hogy elessen.*

LADÁNYI ISTVÁN fordítása

A fordítás Laslo Blašković *Crvene brigade* (Vörös brigádok) című kötetéből való (Bratstvo Jedinstvo, Újvidék, 1989)

Alvajárás képek közt

SAŠA JELENKOVIĆ ÉS SAŠA RADOJIĆ INTERJÚJA

LASLO BLAŠKOVIĆTYAL

– A *Ritmusgép* című könyvedben a kulcsvers mottója: „Az irodalom megszokás.” Szertartás, vagy szokás? Más helyeken is kinyilvánítottál hasonlót: definíciót az írásról, a költészetről – különösen a te költészetedről. „A szokások” nehezen változnak, vajon az irodalommal mint szokással ez másképpen van?

– Azon kevés „szokás”, amelyeket tiszteletben tartok, azok egyike az irtózat, amelyet a költészet különböző „definíciói” iránt érzek, amelyek tékozló, általános metaforák képében jelentkeznek. Ebből kifolyólag az én észrevehető mennyiségű bűnöm tesz engem búskomorrá, önkritikussá, álmodozóvá. Ezek az áruló mondatok Jacky La Motte bokszbajnok kijelentésének átiratai. Ő a *Földühödött bika* c. film után, amely róla szólt, a fogai között átszűrve mondta: „Tényleg elhibázott voltam.” De ha mélyebben elgondolkodunk, bizonyos idő múlva a dolgok már nem lesznek annyira nyilvánvalóak. Ebben az értelemben „az irodalom megszokás” mondatból az elveszett író úgy kezd hatni, mint valami fehér antropológiai ideggóc, aki elszigetelődik egy rejtett

törzs maradványaként. Készen áll arra, hogy összecsomagoljon minden falatot, s arra, hogy mindennek saját tetszelgő arcát kölcsönözze. Átváltozó-átutató misszionárius-ként támad ránk, halálosan szórakoztató hitet hirdetve.

De mindez elég egyszerű is lenne, ha közben az író nem tartaná megvasalva ez a szörnyű, fertőző skizofrénia, s még ezenkívül nem lenne néger is. Az én *Ritmuscép* c. könyvem titokban a négereknek van ajánlva, s leginkább egy bizonyosnak: a sápadtabb balkáni fattyúnak, a félvérnek, akinek neve a szerbhorvát nyelv volt s legvégül nemzeti hullákból összeállított jugoszláv Frankensteinné vált. A neve pedig éppen kiegészíti a *Fővenyóra* írójának nevét – Laslo Blaškovićét.

Namármost, ezt a bedobott embert, mellőzött, kozmikus niggert megszállva tartja a bosszúvágy paródiája, bosszúvágy ama saját „fehér” része ellen, amelyik a hagyományokhoz nyúl. Úgy vág vissza, hogy fehér nővel alszik, eközben néhány konyhai mítoszról beszél: a nyugat hangos tönkremeneteléről, az íróról, mint valami mély-séges ünneprabjáról, s főleg arról, amelyik szerint a négerék szexuális ereje természet-fölötti!

Es most érkezünk el ahhoz a ponthoz, amikor mélyen bele kell lépünk egy képregénybe. Mondhatnám úgy is, hogy amikor majd a jövő antropológusa fogja tanulmányozni e széthangelődött irodalmi civilizáció szokásait, és barlangrajzok helyett csak rajzos életrajzokat talál, meg fogja állapítani, hogy itt nem Istenről álmodoztak, hanem valami eltúlzott emberről, aki doppingszerek zabálása nélkül is tud létezni. Popeye ereje a spenótban rejlik, Supermané a kriptonban, a négeré pedig egy szentimentális kannibál étlapról lemásolt viccben.

– *Verseid szerkezete korunk médiáinak jelentős befolyásáról tesz tanúbizonyságot, úgy a témaválasztás, mint a megformálás tekintetében. Ennélfogva nálad a filmek, képregények, videoclípek nyelvezete jól érzi magát az irodalomba ültetve, amely természetesen a realitáson túlra törekedve nem korlátozza saját követelményeit a pusztá leírásra. Megítélésed szerint mennyire tehető a médiumnyelv termékennyé egy ma íródo versben?*

– Mióta csak írok, mindig egy bizonyos előnyben éreztem magam, mert nem írtam szerelmes verseket. Ezenfelül pedig mint ember, aki hisz az irodalom hatalmában, lenéztem más művészetek stiláris vagy egyéb eljárásainak divatos, időszakos másolását. Mert ha valaminek van hatalma felettünk, akkor azok a szavak. Az öngyilkosok nyugodtan használhatnának szótárakat munkaeszközként. (Ezt persze nem kell szó szerint venni: kínos a harakiri egy vastag olvasókönyvvel, vagy: használja nyelvét mixerként, és fulladjon meg öt-hat összetett szóba gabalyodva...).

De én imádom a tévét, a videót, a filmet. Miközben törekszem e ragaszkodás érzését megénekelni, azt az érzést, amikor az ember arcáról visszatükröződik a cím visszfénye, mint valami mondabeli üstökös, az alvajárást a gyors képek között, amelyek azt jelentik, amit nem jelentenek; eközben rádöbbsentem, hogy tulajdonképpen régies szerelmes verseket kezdek írni! Tessék, eljegyeztem magam a médiumokkal!

Vladimir Nabukov egy narratív spirált felállítván (mely a végtelenséget jelenti) azzal, hogy leírja a jelenetet, amikor egy ember pénzt ejt a koldusasszony kezébe, hogy így hosszabbítsa meg a nyomorult földi életét, s hogy viszonzásként a koldus neki hosszú életet olvasson ki a tenyeréből, V. N. büszkeséggel kérdezte: mikor sikerül egy filmesnek ilyen hatásos trükköt összehoznia?...

Mégis, egy ilyen irodalmi naplopónak, mint amilyen én vagyok, a celluloid szalag széles árnyékában értékesek a filmbeli régiségek is. Mégha mozgó képecskékből áll is

össze, a film a legmozdulatlanabb az összes művészetek között. Eizensteini viselkedése miatt leginkább az emlékezetre hasonlít. Csakhogy a szédületes vágások, meglepő összeillesztések és mentális elválasztások mellett a való életben eltitkolják előlünk a rettenthetetlen, mindentudó gyártásvezető nevét.

Nem teszek túlzott kirándulásokat a képregénybe. Sőt, az a véleményem, hogy csak kölykök és katasztrofális értelmiségiek élnek vele, azok, akik hajlamosak a divatos sminkelésekre (hogy egy vessort használjak ártalmatlan fegyverként). Tulajdonképpen a képregény időről időre mint metafora siet segítségemre. Nos, ha visszatérünk az első kérdésre az irodalmi szokások változásáról/változatlanságáról, segítségemre lehet a képregény, ha összehasonlítom egy ősrégi mitikus paradoxonnal. A gyorslábú, rövidtávú Akhilleuszról lenne szó, aki a teknőssel versenyezik. Miután nem tudja legyűrni azt a rengeteg felet (egyketted távolságot), soha nem képes megtenni a döntő lépést; úgy mozog, mint a megkövült képregényhős, aki rohan, ámde valójában oly mozdulatlan, mint az életrajz a kenyérben.

Itt érkezünk el egy másik ellentmondáshoz, az élet ellentmondásához, amely nyugodalmasan múlik, mozdulatlanul halad tovább. A mesét Walt Disney teszi teljessé, az ember, aki az átmenetet képezi a film és a képregény között. Ő a saját vonalát 1966-ban húzta meg, de teste nem Disneylandban nyugszik, hanem egy titkos és drága hűtőszekrényben, arra várva, hogy feltalálják a halál elleni gyógyszert. Ilyen a mi modern sztorink a halhatatlanságról, a végtelen életről, amely egy mozgó rajzon áll meg. Valahogy így mozog az irodalom is. Így hervadnak el az én médiumaim idézetekként.

– Költészetednek széles és művelt befogadóköre volt az egész (egykori) Jugoszlávia területén. Az aktuális poétikai lehetőségek alakításában és megvitatásában is részt vettél. Mi változott meg? Érzékeled-e a befogadótér kereteinek megváltozását?

– „Mindent, még a rablást is végig kell csinálni, még azt is, ami szétesőben van az ország helyett”, énekei a nagy Kocbek. Minden tettet kiegyenlítődő leírások kísérik, az ismétlés figurái. Am ezek emiatt nem válnak törvényt, hanem elviszik az embert valami általánosságba, banalitásba, önmagával való beszélgetésekbe. (Lehet, hogy az a vágy, hogy az ember saját lábjegyzete legyen, éppen valamiféle mozgó poétikai cél?)

Adjatok a kezembe egyetlen biztos olvasót, s elmozdítom a Földet! A határok szomorú változása valóban eltérő választ adott arra a kérdésre: kinek is beszélék én most, kinek írok, ki lesz az, aki fogait összeszorítva a többiek helyett is elfogad most egy ilyen injekciót, amely a lélekben, mint egy dum-dum-golyó robban ezerfelé? Mint a ce-ce-légy. Mint a bé-bé-erosz. (Brigitte Bardot, a későnjövők kedvéért.) Viszont teljesen indokolatlanul meg vagyok győződve arról, hogy bármekkora méreteket is ölt nálunk az írástudatlanság, az írónak mégis szinte mindig eggyel több olvasója lesz, mint amennyire számított. Vámpírrá vált rokon? Fölébredt rokon? Fölébredt rendőr? Irracionális tinédzser? Nem tudom. A jó ég tudja.

Na, de ha már ezeknél a szigorúan ellenőrzött változásoknál tartunk, hadd éljek azzal az elcsépelttel: „ahol a nyelved, ott a hazád.” Minthogy ez az egyetlen, amelyből nem költözhetsz ki, mégcsak ez ám az igazi gubanc, merthogy állandóan cipeled magaddal, mint a csiga a házát. Ám ebből a kis felhőcskéből, amely a fejed fölött lebeg, mint ahogy az a képregényekben már lenni szokott, állandóan eső önt el téged. Nehéz elmenni. Ha más nem is – a tájszólás megmarad. Szokták mondani: ha a nyelv a költő szülőanyja, akkor a szülőháza a neve. Namármost, mitután én egy szerb költő vagyok, magyar névvel, néha olyan érzésem van, hogy nem tudom önmagamot elolvasni. Mi

kellene legyen az én siralomházam, a javítóintézetem – a nyelv, vagy a név? Időről időre legszívesebben elpárolognék, mindkét módon. Néha eszembe jut a nagy költő, akinek egyik neve Fernando Pessoa. Az összes álneve más embert vont maga után, új költőt, új életet, amelybe a többfejű költő beleereszkedett. Ezek egyike, aki az idejét egy olcsó nevű hotelben múlatta, a következőket írta: „Jobban szeretem a hazámnál a rózsákat, szerelmem.” Meglehetősen olvashatatlan. Meglehetősen hazafiatlan. De hol végeznénk, ha a rózsák elnémulnának?

– *Ez a kérdés az előzőhöz kapcsolódik. Ha valaki megkérdezne, s neked lenne is kedved erről beszélni, hogyan írnád körül a költészet jelenlegi poétikai helyzetét, amelynek összefüggései között hatnak a te saját műveid is? Milyen ma a mi költészetünk?*

– Normális vagyok én? Normális a világ? Ezek olyan kérdések, amelyek időnként utolérnek engem, mint a váratlan vallásos ünnepek, amelyeket például valamely meteor áthaladási ívéhez viszonyítva számítanak ki. A mai irodalmi alkotások legnagyobb hányadéért a pszichiátereket tehetnénk felelőssé. Tudniillik ők kínzó terápiát alkalmazva kényszerítik a betegeket, hogy verseket írjanak, így fognak, állítólag, megnyugodni. Ezzel a szellemi szuvasodással megfertőzve, amely mindent sorra rombol, különféle szerkesztőket támadnak, akik egyszerűen csak várnak valakire, akinek vállain szponzor-angyalkák üldögélnek. Na jó, lehet hogy egy kicsit túlzok, de hát mitévő legyek, szerelmese vagyok a hiperboláknak.

Nem tudom. Ha ilyen ütemben növelem tovább a rétori dioptriámat, könnyen beleakadhatok egyik másik költő munkáiba. Nemzeti nagyjainkat érintve, felfoghatatlan módon kijelentem, hogy Lalic költészete tanult mesterkéeltség, nyelvi fölkapaszkodottsággal vastagon aláhúzva; hogy Rajko Nogo, a szonettet és az epikus deszeteracot keresztezve egy valódi monstrumot szabadalmaztatott, egy húsevő növényi hibridet; hogy Miodrag Pavlović többé nem törődik képeinek kinézetével sem, nemhogy esetleg tartalommal töltse meg őket... Dehát minek is mondjam?

Lehet, hogy teljesen megöregedtem, s nem látok egyetlen mini-Rambot sem (Rimbaud vagy Rambo?, a fordító azt gyanítja, hogy szójáték), aki kardot és mérleget hoz majd, s megment bennünket a mérgező holdfénytől és a kozmikus szankcióktól. Csak az marad már nekem, hogy értetlenkedjek, mint ahogy az öregek értetlenkedtek a mi punkunkat hallva, s hogy belesüketüljek a harmonikás rapzenébe.

Meg kellene kérdeznem egy igazi költőt: létezik-e valamely ismeretlen városban az ő szerencsés mása? Vagy pedig minden arcot, amely a televíziós-metafizikus képernyőn megjelenik, egy számomra ismerős arccal kell összehasonlítanom, így szelídítve meg az elektronikus vadont.

– *Az irodalomba könyvet könyvre halmozva tódultál be, irdatlan nyelvi energiával, gyakran a humor, az erotika dimenzióiba átcsapva... Egyik kritikus annak a gyanújának adott hangot, hogy te valójában szüntelenül az első könyvedet írod. Szükségét érzed-e annak, hogy ezt megcáfold?*

– Hát, az első..., vagy nem, tulajdonképpen mindegyik valamiféle tetoválás. Nem olyan, mint a napozás! Ezt megcsinálod, s utána úgy marad. Kész. Csak azt nem lehet tudni, azért tetoválod-e ki magad, hogy elüss, vagy azért, hogy hasonulj, azazhogy megbékélj a világgal, isteni kaméleonná válj. Ingerelve bőrömet tűcskével, festékcseppekkel a hegyükön, vajon be tudom-e rajzolni a mai napot, az alkonyt vagy az árnyékot, kötődhetek-e egy másik mese kezdetéhez, ezáltal eggyéolvadva az idővel, beleolvadhatok-e az értelembé, kifoszthatom-e egy újabb kérdésetet?

(Egy francia folyóiratban láttam az idegenlégió egy tagját, akinek az alkarjára kedvenc cigarettamárkájának neve volt tetoválva, ingyenes mozgó reklámként hordozta a fekete dohány kétes hírnevét, irodalmam tékozló voltát!)

– A Vörös brigádokban (*Laslo Blašković egyik kötetének címe – a fordító*) találhatjuk azt a kijelentést, hogy a költő „átírja a világot”. Még mindig így gondolod? Esetleg fűznél ehhez néhány mondatot, bővebb magyarázatként?

– Én jobban szeretem ennek a verssornak az elejét: „Lustálkodom...” vagy még inkább azt a részt: „A szív mozgását parodizálom.” De mire való ez? Inkább elmondok egy történetet:

A magányos gyermekjátékok közül az egyik legfárasztóbb az, amelyiket így nevezhetnénk: TITKOS FILMKÉSZÍTÉS, AZAZ KANDI KAMERA. Tudjátok miről van szó: a gyerek egyedül van, eszik, ül, járkál, vagy álmodozik, s egyik pillanatban egy ötlete támad, amely megmenti őt az unalomtól s az értelmetlenségtől, s ez a következő: elkezdí azt hinni, hogy valami titkos rendező-törpék filmezik őt, s ezt a filmet majd csak akkor mutatják be neki s a világnak, amikor majd erre megérnek a körülmények, vagy majd ha a főhős kellőképpen megöregszik. Ez egy rendkívüli szerep, mert folyamatosan kell játszani, a kis szereplő nem tudja, hogy mikor cserélnek filmet, egyáltalán cserélnek-e tekeracet, ismétlődnek-e a jelenetek; van-e olyan pillanat, amikor a kimerült kamera kiölti megvilágított, maratoni hosszúságú, képecskékkel kirakott nyelvét a gyermek életéből.

A kölyök, aki játszik, nem lesz különlegesen lámpalázás, csak állandóan feszült állapotban van: nehogy egy téves lépést tegyen, nehogy nevetségessé, unalmassá vagy ellenszenvessé váljon. És minden pillanatban azt várja, hogy valahonnét filmzene csendül, amely a kulcsjeleneteknek megadja a kellő feszültséget.

Miután igencsak megerőltető ilyen filmfigurának lenni, ilyen kinematográfiai csodalénynek, a főhős időnként bezárkózik egy-egy sötét helyiségbe, teszem azt becsukja a szemét, vagy struccként bedugva a fejét egy párna alá, felejteni próbál, más álomban reménykedik. Mit jelent valójában ez a játék? Kísérlet, hogy az alaktalan élet-tömegnek valamiféle formát adjunk, hogy életünkéből művészeti kalandot csikarjunk ki? Vagy megsemmisítő következtetés: hazug életet élünk? Ki tudja? De most következnek még egy lényeges filmes dolog: a montázs.

Amikor a gyerek filmet képzel önmagáról, ez órákig, napokig, hónapokig tart, nincsenek vágások, a történet nyúlik, mint egy végtelen rágógumi, nincs vágó, minden egybe van ömlesztve, egydarabban, egyfolytában, exre történik. Nem tudom, mikor ködösödik el a gyermeki filmvilág. De hallottam, hogy ez az egész film öregkorban újra megjelenik, fényesen, összemontázsolva, valósan, s az egész belefér néhány másodpercbe, mielőtt még az égi vásznon meglátjuk a föliratot: THE END.

B. KÓSZÓ ZSÓFI fordítása